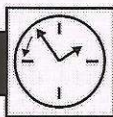

VOORGANGERS: DIERENARTSEN UIT VROEGER TIJD (4)¹

RUFFUS

Veterinair verleden

Jordanus Ruffus is in het begin van de dertiende eeuw geboren in Gerace in Calabrië en overleden in 1256. Zijn laatste jaren heeft hij in gevangenschap doorgebracht. Hij stamde uit een voornamelijk familie: zijn vader was kasteelheer van Cassino en heer van de Valle di Crati.

Ruffus trad in dienst bij keizer Frederik II van Hohenstaufen, aanvankelijk Rooms-Duits koning en na 1221 keizer. Deze keizer was een roemrucht man, die als voornaamste levensdoel had de heerschappij te verkrijgen over Duitsland, Italië en het oostelijk deel van het Middellandsezegebied. Frederik II was de stichter van de universiteiten van Napels en Padua en van de geneeskundige school te Salerno. Deze laatste instelling was de eerste officiële opleiding tot arts.

Aan zijn hof in Palermo werd Siciliaans, Latijn, Grieks en Arabisch gesproken. Frederik II was bezeten van wetenschap en dat was dan ook de reden, dat veel geleerden uit alle windstreken aan zijn hof vertoefden. Teksten uit het Perzisch en het Arabisch werden voor de keizer vertaald. Zo maakte ook Ruffus kennis met de Arabische inzichten over de hippatrie.

Opvallend was, dat deze Arabische kennis gedeeltelijk authentiek was en deels gebaseerd was op kennis van de laatantiek, zoals het Corpus Hippiatricorum Graecorum, die in de negende eeuw tot hen was doorgedrongen en in het Arabisch werd vertaald.

Ruffus kreeg de rang van *Imperialis Marescallus major* of keizerlijk opperstalmeester. Het woord *marescallus* of *maarschalk* is afkomstig van de oud-Duitse woorden *mahr* (=paard) en *schalc* (=knecht) en het betekent dan oorspronkelijk niets anders dan paardeknecht. De opperstalmeester had de verantwoording over de paarden: niet alleen over de gezondheid maar ook over de huisvesting en voeding. Dit was dan ook de reden dat deze functionaris de reizen en ook de veldtochten van de keizer meemaakte. De *Imperialis Marescallus major* behoorde tot de groep van de belangrijkste functionarissen van de keizer.

Tevens was hij 'magnus iusticiarius'. Als zodanig was hij medeondertekenaar van het testament van de keizer (1).

¹ Deze rubriek wordt samengesteld door leden van het Veterinair Historisch Genootschap.

Het is de grote verdienste van Ruffus geweest om een studieboek over het paard te schrijven, *Medicina equorum*, dat eeuwenlang van grote invloed is geweest op het veterinaire denken. Het boek is in de eerste jaren vertaald en op bescheiden schaal verspreid. Na de uitvinding van de boekdrukkunst is het op grote schaal verspreid. Er zijn Latijnse, Siciliaanse, Italiaanse, Duitse, Franse en Hebreeuwse versies bekend. Vooral door zijn praktische opzet werd het een zeer populair werk.

Uit zijn omgang met paarden blijkt wel dat Ruffus een groot kenner van deze diersoort moet zijn geweest. Om een voorbeeld te noemen bij het hoofdstuk over de verzorging van het jonge paard: *Zorg er voor dat de trens zacht en licht is. Het dier zal zo minder pijn ervaren en zich daardoor gemakkelijker laten opvoeden. Men dient bij het optuigen het bit met honing of een andere zoete vloeistof in te strijken, opdat het dier het plaatsen ervan zal associëren met een aangename ervaring. Het is belangrijk om het dier te laten gewennen aan het geluid van de stad en van smederijen, aan mensenstemmen en aan schrikaanjagende effecten. Mocht het dier dan toch schrikken en huiswaarts willen, sla het dan niet maar probeer het met zachte stem weer onder controle te krijgen. Het dier zal zo meer zelfvertrouwen krijgen.*

Het veterinaire deel van het boek kenmerkt zich door de topografische indeling: eerst worden de aandoeningen van het hoofd behandeld, vervolgens die van de hals, de borst, de buik, de rug en tenslotte de ledematen. Er wordt geen verschil gemaakt tussen de uitwendige en de inwendige aandoeningen van de genoemde lichaamsdelen. De afzonderlijke hoofdstukken zijn logisch opgebouwd. Ruffus raadt aan om eerst de patiënt te onderzoeken door middel van waarneming en palpatie. Daarna volgt de diagnose automatisch en kan een therapie worden ingesteld. In tegenstelling tot de volksdiergeneeskunde, waarbij altijd succes wordt gegarandeerd, zien we bij Ruffus dat hij duidelijk afstand neemt en bijvoorbeeld bepaalde aandoeningen als ongeneeslijk verklaart. Men treft in zijn boek geen toverspreuken of andere magische elementen aan, zoals zo dikwijls in de volksdiergeneeskunde wordt gezien.

Ruffus gaat bij het samenstellen van zijn geneesmiddelen uit van dierlijke, plantaardige, minerale en soms menselijke oorsprong. Deze worden verpulverd, gemengd en gekookt. De geneesmiddelen worden intranasaal, intra-oculair, per os of per anum toegediend. Bij de toedieningsduur spelen de heilige getallen drie en negen een grote rol. Het branden en aderlaten worden natuurlijk ook vaak geadviseerd.

Het is de grote verdienste geweest van Hiepe om een Italiaanse versie van de *Medicina equorum* uit het einde van de dertiende eeuw in het Duits te vertalen. Dit bleek de enige versie te zijn met originele afbeeldingen. Samen met von den Driesch (2) heeft Hiepe aandacht geschonken aan deze tekeningen. De paarden zijn vrijwel altijd mannelijk en in profiel weergegeven. De paardenarts draagt een baret en een mantel, die tot aan de kuiten reikt. Meestal staat de arts bij het hoofd van het paard, houdt de teugel losjes vast en geeft met een handbeweging instructies aan zijn helpers. Het eigenlijke werk wordt door één of twee knechten gedaan. De knechten herkent men aan kniekousen en aan een net over de knie komend gewaad. De eerste knecht draagt een kapje op het hoofd.

Uit het gegeven dat er op geen van de afbeeldingen sprake is van dwangmaatregelen ten aanzien van de patiënten kan de vraag gesteld worden of de tekenaar de behandelingen zelf wel heeft bijgewoond.

Het veterinaire instrumentarium bestond uit een vlijm voor het aderlaten, waarbij de ader niet werd gestuwd, een ossehoorn voor het per os toedienen, messen en scalpels. Bij het per anum toedienen maakte men gebruik van een rietstengel en een soort linnen zak.

De *Medicina equorum* is eeuwenlang een toonaangevend werk geweest op veterinair gebied. Dit was ook geen wonder, omdat het duidelijk, eenvoudig en op de praktijk gericht geschreven was. Het heeft in een grote behoefte voorzien tot aan de oprichting van de veterinaire scholen in de tweede helft van de achttiende eeuw.

LITERATUUR

1. Driesch von den, Angela. De paardengeneeskunde uit de Stalmeestertijd. Argos 1991; 4: 93-6.
2. Driesch von den, Angela und Hiepe Th. Das Buch über die Stalmeisterei der Pferde von Jordanus Ruffus (13.Jh.) im Ms 78 C 15 des Kupferstichkabinetts in Berlin. Berl Münch Tierärztl Wschr 1991; 104: 133-9.

foto: Uit Von den Driesch, pag 122, afb. 167.